

CENZURA COMUNISTĂ ÎN ROMÂNIA – O SECVENȚĂ ISTORIOGRAFICĂ

MARIAN PETCU*

ABSTRACT

COMMUNIST CENSORSHIP IN ROMANIA – A HISTORIOGRAPHICAL SEQUENCE

The present article contains a chronological table of the works devoted to censorship in Romania, published between 1990 and 2023. It is about monographs, collections of documents, studies, anthologies of various sizes, published in the country and abroad. Among them, two prestigious and long-living magazines – *Memoria* and *Archives of totalitarianism*. I plead here for the continuation of research in the field of censorship practices.

Keywords: censorship, Communism, printing, historical research, Romania.

MEMENTO

În perioada administrației comuniste am avut numeroase uimiri legate de libertatea de expresie. Copil fiind, i-am scris redacției revistei franceze *Pif*. Scrisoarea a fost oprită de poștaș, predată milițianului, cel care i-a avertizat pe părinți că am făcut un gest din afara cadrului permis. Într-o vară a fost renovat sediul școlii, lambriurile fiind vopsite în verde închis. A ieșit un scandal... Verdele era asociat Mișcării Legionare, adică interzis în instituțiile publice!

Aveam de la bunici manuale din anii '40, cu pozele Regelui, Conducătorului – mareșalul Ion Antonescu, cu mai multe discipline într-un singur volum. O vreme mi s-a permis să le citesc, însă într-o zi toate aceste manuale, cărți de rugăciuni și altele, care făceau parte din istoria familiei, au fost închise într-o valiză din lemn, depusă în podul locuinței.

În anii '80 m-am abonat la revista sovietică *Novoe vremia* (versiunea franceză, *Temps nouveaux*). Există un număr redus de abonamente, trebuia să te așezi la rând, la sediul Poștei, și să tot aștepți. Unele ediții ale acestei reviste nu au mai

* Prof., Faculty of Journalism and Mass Communication Studies, University of Bucharest, e-mail address: marian.petcu@ffsc.ro.

ajuns la cititori. Aveam să aflăm după evenimentele din 1989 că în acele numere apăreau texte critice la adresa României.

Părinții mi-au interzis să ascult Radio *Europa Liberă* la difuzorul atașat aparatului de radio, deoarece se auzea din stradă, mai ales seara. Și alți vecini ascultau, îndeosebi slujba ortodoxă de duminică dimineața, transmisă în direct. Sunt bătrâni, mi s-a explicat, nu mai au ce pierde. Tu, da.

Am trimis unei reviste un articol numit „Omagiu artistului”, dedicat lui Theodor Aman. Am fost sfătuit să schimb titlul dacă doresc să se publice acel text, deoarece cuvântul „omagiu” nu poate fi asociat decât lui Ceaușescu și soției sale. Așa aflu că unele cuvinte erau sechestrate, alocate cuplului care conducea România.

Student fiind, aveam să descopăr că existau numeroase cuvinte afiliate ideologic, fie oficial, fie pe ascuns – în comunism nu exista „profit”, ci „plusvaloare”, spre exemplu. „Rentabil” era încă îngăduit în unele contexte, dacă nu era înlocuit cu „avantajos” ș.a.m.d. Dicționarele epocii comuniste stau mărturie pentru această modalitate de eschivă și de manipulare lingvistică.

Am întâlnit cărți pe care le-am cumpărat într-o zi și care a doua zi au fost retrase din librării, din depozitele de carte. „Oaspeții bătrânului Catul”, de Petre Anghel, a fost una dintre ele.

Într-o zi, la discotecile din orașul în care trăiam au fost interzise melodiile în limbi străine. Urma să dansăm exclusiv după piese autohtone. Era o dispoziție de la cel mai înalt nivel. Tinerii ca mine nu au mai revenit în discoteci până nu s-a încălcat acea decizie stupidă, cum stupide erau foarte multe pe atunci. Cumpăram revista „Cinema”, printre puținele imprimate în condiții tipografice decente. Pe prima și pe ultima pagină apăreau portretele unor artiști „la modă”. Până când redacția revistei a primit un avertisment, să nu mai publice portrete, ci doar grupuri de actori. Singurul care se putea bucura de apariția în presă cu portret era Ceaușescu. Uneori, soția sa. Târziu aveam să aflu cum erau create iconografiile oficiale – nu au fost o invenție comunistă, dar ei au dus aceste manifestări la un nivel extrem, am putea spune.

Mi-am amintit aceste întâmplări, care s-ar putea să îi amuze pe cititorii tineri, crescuți în libertate, în pluralism.

O TAXONOMIE SIMPLĂ

Despre cum am recuperat memoria recentă, după 1989, în zona uneia dintre cele mai agresive componente ale regimului comunist s-a mai scris. S-au făcut gesturi remarcabile în zona cercetării, a activității editoriale. Totuși, multe au rămas de spus. Altele nu vor fi spuse, probabil, niciodată. Mă gândesc aici la privilegiile unei bune părți a creatorilor – scriitori, pictori, compozitori ș.a.m.d. Adică la complicitățile fără de care un regim politic nu ar reuși să instituie mecanisme de propagandă omniprezentă, de exhibare ideologică în forme tot mai blamabile.

Trebuie să remarc, în context, performanțele remarcabile ale unei școli doctorale care s-a focalizat în zona cercetării arhivelor relative la cenzură. Este vorba despre prof.univ.dr. Ion Zainea, de la Universitatea din Oradea, care începând cu anul 2011 a coordonat 12 lucrări de doctorat consacrate cenzurii. Cercetări ale cenzurii comuniste au mai fost realizate în cadrul școlilor doctorale din București, Cluj, Iași și Târgu Mureș.

În ceea ce privește conținutul cărților privitoare la cenzura comunistă, acestea au fost consacrate cenzurii, în general (origini, evoluție, instituții), uneia dintre instituțiile reprezentative – Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri, spre exemplu – ori cenzurării unui domeniu – religia, literatura, istoria, manualele școlare ș.a.m.d. Adică cenzurile „sectoriale”. Unele volume publicate sunt culegeri de documente inedite privind cenzura, altele, reeditări ale unor lucrări apărute după instalarea regimului comunist – a se vedea broșurile prin care erau anunțate monografiile și autorii interziși. Ne lipsesc culegeri care privesc cenzura militară. Sunt puține volume autobiografice, din păcate, elaborate de victime ale cenzurii ori de persoane care au fost integrate în mecanismele cenzurale.

Propun aici un tablou cronologic al monografiilor consacrate cenzurii, care se va dovedi util celor interesați de istoria noastră recentă.

CRONOLOGIE

1990. București: Fundația Culturală Memoria editează publicația *Memoria, revista gândirii arestate*. Unele ediții conțin studii relative la cenzura comunistă.

1990. București: la Editura Păunescu apare volumul *Poezii cenzurate*, de Adrian Păunescu.

1991. București: la Editura Roza vânturilor apare volumul *Poezii alese de cenzură*, de Marin Sorescu.

1993. București: este fondat Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului în cadrul Academiei Române, la inițiativa fostului deținut politic și arheolog Radu Ciuceanu și a profesorului Octavian Roske.

1993. București: apare revista *Arhivele totalitarismului*, în care sunt publicate și studii consacrate cenzurii.

1995. Cluj Napoca: la Editura Dacia apare volumul *Fond secret. Fond <S> special. Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România. Studiu de caz. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca*, de Ionuț Costea, István Kiraly și Doru Radosav.

1995. București: apare *Cartea albă a Securității*, coord. Mihai Pelin. Conține documente din arhiva Departamentului Securității Statului (SRI).

1998. București: apare volumul *Cazarma scriitorilor*, de Marin Radu Mocanu, la Editura Libra (colecție de documente).

1998. Budapesta: la Editura Central European University Press apare volumul *Censorship in Romania*, de Lidia Vianu. Volumul cuprinde 26 de interviuri cu

scriitori – George Macovescu, Maria Banuș, Ion Negoieșcu, Vera Călin, Ștefan Augustin Doinaș, Nina Cassian, Petre Ghelmez, Eugen Simion, Matei Călinescu, Ion Vianu, Dumitru Radu Popescu, Marin Sorescu, Ileana Mălăncioiu, Virgil Nemoianu, Mircea Martin, Mihai Ursachi, Ana Blandiana, Nicolae Prelipceanu, Lucia Negoită, Adriana Bittel, Dan Verona, Mircea Dinescu, Daniela Crăsnaru, Denisa Comănescu, Florin Bican, Simona Popescu. Este prima carte dedicată cenzurii din țara noastră, publicată în perioada post-comunistă¹.

1999, februarie, 1. Iași: la Editura Polirom apare *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, de Marian Petcu. Debutază cu un capitol despre „Cenzori, cenzuri, cenzurați”, după care sunt surprinse mai multe „Ipostaze ale cenzurii” din Anglia, Franța, Germania și Austria, Statele Unite ale Americii, Spania și Rusia. Studiul diacronic al „regimului cenzurii în România” este structurat în trei etape istorice: 1646–1918, adică de la *Pravila lui Vasile Lupu* până la terminarea Primului Război Mondial, 1918–1945, cuprinzând întreaga perioadă interbelică, și 1945 până azi.

1999. București: Bogdan Ficeac publică la Editura Nemira cartea *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*. Sunt prezentate și comentate o serie de legi și acte normative prin care D.G.P.T., instituționalizată în 1949, a aplicat cenzura asupra cărților, ziarelor și revistelor, a tipăriturilor ocazionale și afișelor de spectacole, a emisiunilor de la stațiile de radioamplificare și radioficare, a manualelor școlare, a cărților vândute de librării sau achiziționate de biblioteci etc. Studiul se oprește la anul 1958, odată cu H.C.M. nr. 1 391, care prevedea că personalul redacțional al ziarelor și publicațiilor periodice centrale va funcționa numai cu avizul D.G.P.T.

1999. București: la Editura Albatros apare volumul *Procesul ziaristilor „naționaliști”. 22 mai – 4 iunie 1945*, de Ioan Opriș.

2000. București: la Editura Enciclopedică apare lucrarea *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România, 1945–1989*, coord. Paul Caravia, care reproduce conținutul broșurilor în care au fost publicate listele de cărți/autori interziși, în baza legislației generate de Convenția de Armistițiu, precum și unele intervenții ulterioare.

2000. Craiova: la Editura Aius apare cartea *Cenzura în România – schiță istorică introductivă*, de Adrian Marino.

2000. Timișoara: la Editura Amarcord apare (postum) volumul *Carnete de editor*, de Mircea Sântimbreanu, care evidențiază atmosfera din edituri, relațiile cu structurile superioare – C.C.E.S., D.G.P.T., Secția de Propagandă și agitație a C.C. etc., raportul de putere în sistemul cenzorial, relația dintre centrala Editorială a C.C.E.S. și editori.

2000. București: Magda Cârnecki publică la Editura Meridiane volumul *Artele plastice în România (1945–1989)*.

¹ <https://books.google.ro/books?id=9eDddelZL0oC&printsec=frontcover&hl=ro#v=onepage&q&f> accesat 2 iunie 2018.

2001. București: la Fundația Culturală *Memoria* apare cartea *Gratiile despărțitoare*, de Annie Samuelli, traducere de Adina Arsenescu, cuvânt înainte de Micaela Ghișescu. Autoarea a făcut parte din lotul „Biblioteca engleză și americană” (1950), fiind condamnată, ca și sora sa, Nora Bobsie Samuelli, la 20 ani, respectiv 15 ani de temniță².

2001. London, Chicago: la Editura Fitzroy Dearborn apare volumul *Censorship: a World Encyclopedia*, editor Derek Jones. Despre cenzura din România există două articole, unul redactat de Adrian Marino (reluat în revista *Sfera Politicii* și în cartea *Cenzura în România – schiță istorică introductivă*, Editura Aius, Craiova, 2000). Al doilea articol, „Romania: religion” este semnat de Janice Broun și se referă la situația cultelor religioase, arestările din motive religioase, opoziția unor preoți din perioada comunistă.

2001. București: Anneli Ute Gabany publică *Literatura și politica în România după 1945*, la Editura Fundației Culturale Române.

2004. București: la Editura Humanitas apare volumul *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965–1974*, de Cristian Vasile.

2005, iulie, 2. București: la Editura Comunicare.ro apare volumul *Cenzura în spațiul cultural românesc*, coordonat de Marian Petcu. Include studii și cercetări de Maria Danilov (Rep. Moldova), Mircea Popa, Aurelia Lăpușan, Ion Zainea, Hary Kuller, Ilie Rad, Ana-Maria Plămădeală (Rep. Moldova), Cseke Peter, Gabriela Sandu, Răduț Bâlbâie, Dinu Ioan Nicula, Dan Simion Grecu, Tiberiu Avramescu.

2006. București: în volumul al treilea al cărții sale, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000. Biserică. Națiune. Cultură*, preotul prof. Alexandru Moraru afirmă, despre publicațiile periodice ortodoxe dintre 1945–1989, că „apăreau cu mare dificultate, după o aspră cenzură (...) în această perioadă s-a asistat cu neputință la desființarea unor edituri și tipografii bisericești, precum și (la) interzicerea unor publicații religioase: reviste, cărți, ziare, cu specific teologic sau mistic”.

2006. București: la Editura Nemira apare volumul *Intelectuali români în arhivele comunismului*, coord. Dan Cătănuș.

2006. Oradea: la Editura Universității din Oradea apare volumul *Cenzura istoriei, istoria cenzurată. Documente (1966–1972)*, a prof. univ. dr. Ion Zainea.

2007. Constanța: la Editura Tomis apare volumul *Tomis. Cenzurat / necezurat. Mărturii documentare (1967–1977)*, realizat de Virgil Coman și Nicoleta Grigore. Lucrarea cuprinde 99 de documente relevante despre cenzurarea revistei culturale *Tomis*, existente în fondurile Direcției Județene Constanța a Arhivelor Naționale, precum și legislația Cenzurii.

² Notă. Cartea, redactată de cea considerată spion, deoarece frecventa liceul și Institutul Francez, a apărut inițial în SUA, în 1967; a doua ediție, în limba spaniolă, în 1974; a treia ediție, în Anglia, în 1997. În limba română apare prima oară în 1992. Vezi Annie Samuelli, *Gratiile despărțitoare*, Fundația Culturală Memoria, București. 1992. A doua ediție în limba română, București, 2001. MP.

2008. București: Marin Radu Mocanu publică la Editura EuroPress cartea *Cenzura a murit, trăiască cenzorii* (Documente), cu o privire retrospectivă asupra activității desfășurate între 1948–1989 în toate domeniile vieții culturale, de către D.G.P.T.

2009. București: apare volumul *Scriitorul, cenzura și Securitatea*, de Bujor Nedelcovici, la Editura ALL³.

2009. Cluj Napoca: la Editura Komp-Press apare volumul *Cenzură și propagandă în România comunistă – Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*, de Gábor Györffy.

2009. București: se înființează Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, în subordinea Guvernului.

2009. Cluj-Napoca: la Editura Casa Cărții de Știință apare volumul *Privilighenția. Instituții literare în comunismul românesc*, de Ioana Macrea-Toma.

2010. București: la Editura Tritonic apare volumul *Epurarea cărților în România. Documente (1944–1964)*, de Liliana Corobca.

2010. Iași: la Editura Polirom apare volumul *Literatura română sub comunism. 1948–1964*, de Eugen Negrici.

2010. Oradea: la Editura Universității din Oradea apare volumul *Istoriografia română și cenzura comunistă (1966–1977)*, al prof. univ. dr. Ion Zainea.

2011, octombrie, 28. Cluj Napoca: sunt deschise lucrările celui de-al X-lea Simpozion Național de Jurnalism, inițiat și coordonat de prof. univ. dr. Ilie Rad, cu tema „Cenzura în România – ieri și azi”.

2011. București: la Editura Ideea Europeană apare volumul *Vremuri satanice*, de Marin Radu Mocanu. Potrivit editorului, „volumul constituie o fereastră larg deschisă către documentele extrase din arhivele cenzurii. Dezvăluirile explozive, atestate în aceste acte secrete, sunt menite să lumineze o față a istoriei românilor, până acum mai bine de un deceniu ascunsă”.

2011. Cluj Napoca: la Editura Argonaut apare volumul *Adrian Marino: în căutarea ideii de libertate și cenzură. Studii*, coord. Florina Ilis, prefață de Doru Radosav.

2011. București: la Editura Humanitas apare *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, de Cristian Vasile.

2011. Cluj-Napoca: la Editura Argonaut apare lucrarea *George Barițiu. Gazetele și procesele sale politice*, de Gelu Neamțu. Autorul evocă trei procese – 1877 / 1879, generat de articolul „Spre folosul românilor răniți”; 1879, pentru publicarea unui document de la 1849, care descrie o crimă; 1884, pentru evocarea în termeni elogioși a răscoalei de la 1784–1785 (articolul „Frica guvernului unguresc de umbrele a trei morți vii”)⁴.

⁴ Gelu Neamțu, *George Barițiu. Gazetele și procesele sale politice*, Argonaut, Cluj Napoca, 2011, p. 10.

2012. București: în volumul *Între uitare și memorie*, de Micaela Ghițescu – Editura Humanitas – sunt evocate cazuri de cenzurare a titlurilor cărților, de către cenzura comunistă.

2012. București: la Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, apare cartea *Delictul de opinie. Procesul ziariștilor, 1945*, de Emil Rus (volum de documente).

2012. Cluj Napoca: la Editura Tribuna apare volumul *Cenzura în România*, coordonat de Ilie Rad. Include texte de Ana Blandiana, Marta Petreu, Adriana Săftoiu, Robert Turcescu, Gheorghe Săsărman, Radu Vida, Ilie Rad, Mihail Guzun, Gabriela Rusu-Păsărin, Marian Petcu, Dan Culcer, Maria Danilov, Viorel Nistor, Emilia Șercan, Mihaela Teodor, Ion Zăinea, Cseke Péter, Dumitru Graur, Ion Pop, Gelu Neamțu, Doina Rad, Sorin Preda, Mircea Popa, Romulus Rusan, Cristian Vasile, Constantin Cubleşan, Nicolae Melinescu, Valeriu Râpeanu, Liviu Malița, Constantina Raveca Buleu, Gelu Teampău.

2012. Târgoviște: la Editura Cetatea de Scaun apare monografia *Anatomia cenzurii. Comunizarea presei din Romania. 1944–1947*, de Mihaela Teodor.

2014. București: la Editura Cartea Românească apare *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, de Liliana Corobca. Volumul cuprinde perioada 1944–1989 și recuperează fondul puțin cunoscut al instituției Cenzurii (D.G.P.T. – C.P.T.). Prezintă fenomenul Cenzurii ca un sistem ierarhic, în care s-a acționat cu aceeași eficacitate și în perioade anterioare sau ulterioare activității D.G.P.T. (1949–1977). Și înainte, și după acest interval de timp, Cenzura a existat și a avut o activitate deosebit de intensă – Cenzura militară, Comisia Aliată de Control, Ministerul Propagandei (prezentate în Cap. I), dar și Consiliul Culturii și Educației Socialiste, editurile, Uniunea Scriitorilor, Secția de Propagandă și Agitație a Partidului Comunist, Securitatea (Cap. IV) sunt structuri implicate, mai mult sau mai puțin, în exercitarea cenzurii. O atenție specială este acordată activității Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, începând cu structura acesteia, direcțiile și serviciile care se ocupau de controlul cărții, etapele de lucru, regimul vizelor, tipologia intervențiilor cenzoriale, relația cenzurii cu literatura minorităților naționale și cu sistemul de apărare a secretului de stat, terminând cu așa-zisa „desființare” a Cenzurii.

2014. Iași: la Editura Polirom apare volumul memorialistic *Anii romantici*, de Gabriela Adameșteanu. Experiența de redactor de carte la Secția de Enciclopedii a Editurii Politice din anii '70 este rememorată și analizată, precum și drumul sinuos al primelor apariții editoriale post-comuniste.

2014. București: la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului apare volumul *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970–1980*, de Ana Maria Cătănuș.

2014. Oradea: la Editura Ratio & Revelatio apare antologia *Instituția cenzurii comuniste în România, 1949–1977*, două volume, ediție, note, prefață, postfață de Liliana Corobca. Volumul I conține 106 documente, grupate în două părți mari –

I. Structură, atribuții ale D.G.P.T. (cele mai importante momente de activitate, transformări, evoluții, regimul vizelor, precum și câteva documente privind secretul de stat); II. Activitatea departamentelor cenzurii, în afară de Direcția Instrucțaj-Control și o prefață despre „Mecanismele cenzurii comuniste”. Volumul II este alcătuit din trei părți – I. Relația D.G.P.T. (C.P.T.) cu alte instituții; II. Direcția Instrucțaj-Control. Relația Centru-Provincie; III. Cenzorul. Personaj principal (191 documente) și o postfață despre secretul de stat și instituția cenzurii.

2015. Cluj Napoca: la Academia Română, Centrul de Studii Transilvane apare volumul *Cenzura presei și a publicațiilor în România comunistă. Activitatea Direcției Tipărirea Presei Centrale (1965–1977)*, de Carmen Ungur-Brehoi.

2015. Iași: la Editura Polirom apare cartea *Cultul secretului. Mecanismele cenzurii în presa comunistă*, de Emilia Șercan.

2016. Cluj Napoca: la Editura Argonaut apare monografia *Cenzură și ideologie în comunismul real*, de Dan Culcer.

2016. București: la Editura Tracus Arte, Liviu Malița publică volumul *Cenzura pe înțelesul cenzuraților*.

2016. Iași: la Editura Polirom apare volumul *Literatura eretică. Texte cenzurate politic între 1949 și 1977*, de Liviu Malița.

2018. Oradea: la Editura Universității din Oradea apare volumul *Istoria și cenzura scrisului istoric. Studii în onoarea profesorului Ion Zainea*, coordonat de Gabriel Moisa, Sorin Șipoș și Ménesi Beáta.

2019. Oradea: apare volumul *Ultima verigă. Cenzură și structuri ale cenzurii comuniste în România (1949–1977)*, de Ménesi Beáta, la Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane.

2021. București: la Editura Universității din București apare volumul *Cenzura presei culturale ieșene în perioada comunistă*, de Monica Mărgărint.

2023. București: la Editura Eikon apare volumul *Contribuții la istoria cenzurii în România, 1944–1948*, editor Raluca Nicoleta Spiridon.

CONCLUZIE

În lucrarea sumativă de mari dimensiuni, pe care am coordonat-o – *Enciclopedia cenzurii din România, 1640–2018*⁵ – se pot observa și alte forme de cenzură, generate de documente ale Partidului Comunist, de atitudinea unor autori față de autorități, de capriciile unor activiști ș.a.m.d.

Rămân multe fonduri arhivistice de explorat – arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte, arhiva Ministerului de Externe, cea a Ministerului Culturii, arhiva Casei de discuri Electrecord, arhiva Agenției de presă Agerpres, a Radioteleviziunii, a Uniunii Scriitorilor, altor uniuni de creație și multe altele. Tot în zona restanțelor

⁵ Editura *Ars Docendi*, București, 2019.

situez cenzura divertismentului social, a publicității, a afișajului/pavoazărilor, cenzurarea corespondenței, a repertoriilor teatrale, pentru a aminti doar câteva.

Firește că cenzura nu poate fi studiată în afara propagandei, de aceea se cuvine să i se acorde și acesteia o atenție mai mare⁶.

Institutele de istorie din București, Cluj și Iași, dar și alte structuri de cercetare, școlile doctorale (istorie, litere, arte, muzică ș.a.m.d.), autorii și colaboratorii revistelor de istorie, ai editurilor care au colecții consacrate istoriei vor avea de recuperat un volum uriaș de informații despre mecanismele cenzurale din timpul administrației comuniste. Interesul generației tinere pentru recuperarea memoriei noastre pare să se fi diminuat, de aceea privesc aceste cercetări ca fiind o urgență.

⁶ A se vedea Oana Ilie, *Propaganda politică. Tipologii și arii de manifestare, 1945–1958*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014; *Arta în România între anii 1945–2000, O analiză din perspectiva prezentului*, Editura UNarte, volum coordonat de Călin Dan *et al.*, 2016.

